

IMRE RUBENNÉ

Bessenyei György Tanárképző Főiskolai Tanítóképző Intézet

Nyíregyháza

Egy regényhős nyelvhasználatának főbb sajátosságai (Móricz Zsigmond: A fáklya)

„A fáklya a legnagyobb vállalkozás Móricz Zsigmond első korszakában. Korábban csak a magyar élet részterületeit fogta egy-egy regénybe: a fálut, a kisvárost; most az egész korabeli Magyarországot, parasztot, papot, urat. S olyan új típusokat rajzolt, amilyeneket korábban nem, vagy csak elnagyoltan ábrázolt” (Czine 1960. 503).

Matolcsy Miklós a regény főszereplője. „Minden érte történik a regényben; az ő kedvéért teremti Móricz Zsigmond az alakokat és történetet; saját gondolatainak jó részét is neki kölcsönzi” (Czine 1940. 489). Már külsejét tekintve is hamar felhívja magára környezetének figyelmét: „Szép, fiatal, magos ember volt, barna bajuszos volt, magyaros formájú, papi ruhában, szép barna szemű, piros arcú ember volt. Por lepte a fekete ruháját, kivált a két széles vállát” (11). Anyai és apai ágon is papi családból származik, sőt nagyapja is ungvajdai pap volt (vö. 55).

Móricz sokoldalúan ábrázolta hősét, a regény minden fejezetében szerepelteti újabb és újabb vonásokkal gazdagítva jellemét. Elemzésemben a főhős jellemének, változásának, társadalmi hovatartozásának bemutatását – az adott szituációtól függő – nyelvi megnyilatkozásai alapján igyekszem megragadni. Az általa használt nyelv/nyelvrétegek segítségével szeretném nyomon követni tetteit, jellemének változását, írói ábrázolásának árnyalt voltát.

a) A reményekkel teli, meghatódott ember nyelvi megnyilatkozása

A főhőssel a papválasztást követő ünnepi fogadáson találkozunk először. A szituáció hivatalos, Dékány nagytiszteletű úr a hívek előtt ünnepélyes keretek között köszönti Fábíánfalva újonnan kinevezett fiatal papját, aki alázattal köszöni meg a szívélyes fogadtatást. Beszédében a főhős szónoki formulákat alkalmaz. Ünnepélyes megszólítással indít: „*Mélyen tisztelt kedves Bátyám, nagytiszteletű Tanácsbíró úr!*” (13). Érzelmi hatásra törekszik, ezért saját lelkiállapotát helyezi a közép-pontba: „*Megvallom, lelkem legmélyéig meg vagyok rendítve mély s lélekbe markoló szavaitól... s érzem a nagy felelősséget...*” (uo.). Önmagát szerénynek mutatja be: „*...vergődő önbizalommal eredek ki az élet Tengerén...*” (uo.). Szóhasználatára „*eredek ki*” választékos archaizmus jellemző. Ezzel az indítással az ún. *captatio benevolentiae*, azaz a hallgatóság megnyerése, jóakarátának felkeltése a célja. Bizalmat, szimpátiát ébreszteni híveiben saját személye iránt. Miközben önmagát lekicsinyíti, addig a társadalmilag magasabb helyzetű idősebb pap szerepét felnagyítja: „*...mint isteni segélyágot nyújtja át nekem az első szóban a szót, a fogalmat, a célkitűzést, amelynek csupán lényegével voltam mind ez idáig eltöltve, s amelyet egy szóban jelölni minden kaotikus lobogásomban sem tudtam volna...*” (uo.).

A patetikus bevezetés után célját egyszerű, világos formában fejt ki: „*...fáklya lenni elhivatatlátásban...*” (13). A hatáskeltés érdekében ügyesen aknázza ki a fokozást, a szavak ismétlésében rejlő nyomatékosító és érzelemkeltő erőt: „*Igen: ez az, amire vágyom, amire készültem, amit aka-*

rok, amire Istentől erőt s tehetséget kérek...” (uo.) Ügyes szónokként feladatának értelmezésekor ellentétekre épít: „...nem rózsaszirmokon való heverés, hanem tüskebozótban való lobogás lesz a sorsom, tudom, nem szende örömköbben való éldelgés, nem a gyönyörökben való buborékolás, hanem küzdelem a kultúráért...” (uo.). Végül beszédének befejező részében az idős pap segítségét kéri e nemes feladat végrehajtásához. Választékos szavaival, képzeletkeltő kifejezéseivel, szerkesztésében a többszörösen összetett mondatok gyakoriságával mindvégig érzelmi hatásra, meggyőzésre, a gyülekezet megnyerésére törekszik. Beszéde az emelkedett, református papos stílus jegyeit hordozza.

Hasonló a stílusa a beiktatást követő napon, a harmadik fejezetben, amikor a kurátor egy másik gazdával meglátogatja otthonában. Bár szavait a kurátorhoz intézi, de közvetve a falu gyülekezetének üzen: „...az ablakon át a község felé irányította érzéseit, mintha valóban a templomban, a szószéken volna” (25).

Az ünnepi fogadtatáson megfogalmazott célkitűzéseit most fejti ki részletesebben. Beszédének elején köszönetét fejezi ki a kurátornak és a falunak, s szavaiban még némi bizonytalanság érezhető: „Nagyon köszönöm maguknak, kurátor uram... Az egész falunak, hogy ilyen jók voltak hozzám, és nem is tudom...” (23). Az első néhány mondat után azonban egyre magabiztosabbá válik, hangja egyre fennköltebb lesz. Prófétaaként akar fellépni, mintaközösséget akar teremteni, békéről és szeretetről prédikál. A figyelem felkeltésére szónoki kérdést iktat közbe: „Mert lássák, mit ér az egész élet, ha nem szeretjük egymást?” (24). Gondolatainak középpontjában a közösségi eszme, az emberiség szolgálata áll. Előadásmódja rendkívül szemléletes, láttató erejű, – nyilván a befogadókhoz igazodó –, az elvont dolgok megvilágítására összehasonlító képeket alkalmaz: „Ugye, maguk földművesek: azt hiszik, azért termelik a búzát, mert pénzt akarnak érte kapni. Azt hiszik, hogy a saját önző anyagi céljaik parancsolják azt, hogy búzát termeljenek... Lám, nem azért termelik a búzát, hanem azért, hogy az emberek nagy tömegeinek legyen mivel táplálkozniuk”. (24).

Saját személyét mindvégig a közjó szolgálatába állítja: fokozatos fogadalomtételt ad elő. Ezt érzékeltetik a következő kifejezései: „Se időt, se fáradságot, semmit sem sajnálók...; én a lelkemet kiterítem, és mindenkinek mindent meg akarok tenni; én gondoskodni akarok az én kisdéd nyájamnak minden lelki és benső szükségletéről; én lélekben mindig a híveim közt leszek; lelkemben mindig veletek társalkodom” (24). A szemléletes, meggyőző megjelenítés érdekében párhuzamot von „a hazájából száműzött zsidó” és saját helyzete között, s hasonlatot alkalmaz a faluhoz való ragaszkodás érzékeltetésére: „A mágnest az északi sarok titkos ereje nem vonja jobban, mint engem e hely, mely Isten által jelöltetett ki az Isten nagy földjén...” (25). Programbeszédét frappánsan egy irodalmi idézettel zárja, Kölcsey, Huszt című verséből idéz: „Hass, alkoss gyarapíts” (uo.). Ebben egyszerre van jelen saját feladatának megfogalmazása és a már meggyőzött hallgatóság tette buzdítása. A jövőt szolgáló pap, mint minden szónok, reményteltjesnek, ígéretesnek látja az eljövendőt.

b) A csalódott, indulatos ember nyelvi megnyilatkozása

A hittel, lelkesedéssel és komoly hivatástudattal érkező fiatal papnak azonban rá kell döbennie, hogy kijátszották. A falu kurátora elcsalja félévi fizetését az installáció költségeinek ürügyén. A lelkész a történet hatására teljesen összeomlik. Ennek lehetünk tanúi a 4. fejezetben és az 5. fejezet első részében. A szituáció teljesen más, mint az előzőekben. Miklós egyedül van, a kurátorék távozása után a rémület kiáltása hagyja el a száját. „Miért írtam alá!” (31), majd a kínzó kérdés: „Mit tudtak volna velem csinálni?” (uo.). Innentől kezdve felindultságában fennhangon beszél, monologizál. Felelevenednek előtte a diákmúlt emlékei, s mélységes fájdalommal tölti el, hogy nem a tudásáért, hanem pénzért választották papnak. A fájdalom és szegény erősödésével gondolatai ideoda cikáznak, ezt a félbehagyott és hiányos mondatok jól érzékeltetik: „Egy fél esztendei fizetés... Mikor egy fillérje sincs... Adóssága van... Már holnap fizetni akart... A szabónak is...” (32)

A parasztokat teszi felelőssé mindenért. Indulatának erősödésével egyre több durva kifejezést használ: „*A gazemberek! a disznó gazemberek*”; „*Bitang parasztok, átkozott bitangok...*”; „*ezek disznó kutyák, tolvajok*”; „*a gazok, nyomorultak*”. Zaklatott lelkiállapotát tükrözik az egymást követő gyötrő kérdései is: „*Minek is ment erre a pályára*”; „*Miért nem ment fel az egyetemre*”; „*Minek írta, minek írta alá azt az írást...*” (32). Tehetetlensége egyre fokozódik, s már nem tud uralkodni magán. A szitkozódások egyre erősebbek: „*A fene egye meg a zsidáját...*” (34); „*A fene egye meg a bitang parasztjait...*” (uo.); „*A fene egye meg a földet, meg azt is, ami rajta terem...*” (uo.); „*Dögöljenek meg odakinn*” (uo.); „*Hátra a paraszt! Hét lépést a kutyákkal!*” (35); „*Azt a kutya mindenit ennek a bűdös fajzatnak*” (uo.). Végül az indulati tetőpontot a pap szájából elhangzó káromkodás – „*Azt a kutya istenit*” – jelenti (uo.). Szavai, kifejezései vulgárisok: *felzabáltatok; fölfalták; megdögleni; lenyomom a vasárnapi prédikációt; kupán ütné őket; hogy tolták ide be a pofájukat*. Az író mesterien ábrázolja hőseit, jól érzékeltetve azt, hogy a felháborodás, a düh és a gyűlölet még a hívő, Istent szolgáló embert is kivetkőzteti önmagából, megszűnik az önuralma, képtelen dühén felülemelkedni. A negatív érzelmek diadala ez az értelem fölött.

c) A teológiai műveltség nyelvi vetületei

A súlyos csalódás és anyagi csapás hatására a lelkészben átértékelődnek hivatásáról alkotott eddigi elképzelései. A 7. fejezetben egymás után idéződnek fel benne vallási filozófiájának teológiai tételei: „*én őrizem nekik az Istenben való hitnek gondolatait, én pásztorolom nekik az Istent...*”; „*Aki az igét akarja hirdetni: annak meg kell térnie!*” (50). Saját lelkiismeretével és dogmatikus meggyőződésével vitatkozik. Még az imádság mondása közben is arra döbben rá, hogy „*minden szó, minden kép egy évezredes, kikövélt történelmi tétel*” (52), amelyet új tartalommal kell megtölteni. A bibliai Isten-fogalom korszakairól elmélkedik, s tanulmányírásba kezd. Az elkészült tanulmányt Dékány nagytiszteletű úr feleségének olvassa fel a 2. könyv második és harmadik fejezetében. Az első részben a vallás fogalmát, szerepét kutatja. Alaptétele az, hogy „*a vallás életbölcselet. Felfogás az életről, amely voltaképpen nem is hiányozhatik senkiből*” (64), a vallásnak három kérdésre kell felelnie:

1. Ki teremtette a világot s az embert?
2. Mi lesz az ember s a mindenség halála után?
3. Mi a mi létünk a mindenség létében?

Éles szemmel észreveszi, hogy míg a vallás valódi célja az élet harmóniájának megteremtése, az ember életkedvének erősítése, addig a külső hatása ezzel szöges ellentétben áll. Itt az egyházi életnek semmi köze sincs az istenhitben gyökerező vallásossághoz. A második részben a vallások kialakulásában emberi fejlődésfolyamatot lát: az egyisten hit három nagy korszakon ment át. Részletesen végigvezeti, hogyan lett a család vallásából a nemzet, majd az emberiség vallása. A szöveg bővelkedik a teológia nyelvének sajátos szakszavaiban és szakkifejezéseiben: *vallásos hit; földi küzdelem; a nagy Mindenséggel való viszony; a Lét problémái; a világ teremtése; vallásalapítók; felekezet; dogmák; a nép őstörténete; ősatya; a hívő lelke; a zsidók istene*. Megjelennek a bibliai szereplők: *Jákob, Mózes, Ábrahám, Sámuel, Jehova, és Jézus*, s a velük kapcsolatos bibliai történetek. A vallás szakszavai mellett – intelligenciájából adódóan – idegen szavakat is használ: *evolúció, hipotézis, objektum, szubjektum, fókusz, generáció, allegória, reláció és fétis*. A tudományos stílus követelményeinek eleget téve stílusa szigorúan tárgyilagos, szavai egyértelműek, mondanivalójának megszerkesztése világos. Kifejezésmódja ugyanakkor árnyalt és kellően részletező, megállapításait mindig bibliai példákkal támasztja alá: *Mózes II. könyve (75); Sámuel V., VI. (77)*.

Az egyes korszakokban lezajló eseményeket a lehetséges teljességükben igyekszik feleleveníteni. Jellemző stílusára még az igeneves szerkezetek alkalmazása, amely állításának általános érvényét hivatott kiemelni: „*az élet harmóniáját akarja megteremteni*”; „*s a földi küzdelem ezerfajta*

benyomását egységes hullámvázba hozni” (63); „magától képtelen alkotni” (64); „végtelenségig lehet osztani, részletezni” (65); „melyben lehet hinni, és nem hinni, mely előtt meg lehet alázkodni, vagy melyet föl lehet borítani” (73). Gyakori a feltételes mondat szerkesztés: „Ha nem csatlakozik valaki valamely ilyen közös élet és világnézetet: magamagának kell azt teremtenie” (64); „Nyilvánvaló, hogy a legnagyobb haszon az emberiségre, ha van olyan vallás, amely millió és millió embert tud kielégíteni” (64); „Ha az egyes korszakokban vizsgáljuk a vallás lényegét és felfogását, annak a kis mustármagnak növekedését látjuk, amelyről Jézus szólt” (75).

A szöveg érdekessége, hogy Móricz saját 1907-es bibliatanulmányának első négy fejezetét építette így be a regényébe: „Móricz mindössze néhány dialógussal szakítja meg az Athenaeum-beli szöveget, néhány érdektelen bekezdést átugor; egy-egy új gondolatot közbeszúr mindig jelezve, mit csinál –, de ezzel Matolcsy életének részévé teszi a tanulmány gondolatait; megszünteti az értekezés jellegét (Czine 1960. 504).

d) A biblia nyelvezete a pap nyelvhasználatában

A papi hivatáshoz hozzátartozik a biblia szövegének és nyelvezetének pontos ismerete, hisz Isten szolgái részben ezt használják fel forrásanyagként prédikációik összeállításához. Matolcsy Miklós nyelvén erre is találunk példákat a 3. könyv 7. fejezetében. Bizalmas beszédsszituáció keretében, az idős papnéval folytatott beszélgetés során találkozunk vele a vendéglőben eltöltött éjszakát követő reggel. A fiatal pap a lelkében kibontakozó „új érzésvilág” tükröztetésére a bibliából merít gondolatokat. Először Pál apostol rómaiakhoz írt levelének 14. fejezetéből a 4. és a 13. verset idézi, melyeknek fő mondanivalója az, hogy fogadják el egymást az emberek, ne ítélkezzenek meggondolatlanul egymás felett: „Mindenki ítél... Pedig ki vagy te, ki a más szolgáját megítéled” (154). Fontos, hogy mindenki élvezhesse az igazságosságot, a békét és az örömet. Ezt követően Pál apostol korinthusiakhoz írt első levelének 13. részéből idéz, melynek központi témája a szeretet dicsőítése. A szeretet legfőbb ismertető jeleinek felsorolása után „nem irigykedik, nem gondol rosszat, türelmes, kegyes, mindent eltűr, mindent hisz, mindent remél, nem örül az igazságtalanságnak” (155), fogalmazza a legfontosabbat, a szeretet örökkévalóságát: „És a szeretet soha el nem fogy: a jövőmondások eltöröltetnek, a különböző nyelvek is megszűnnek, a tanulásból való esméret is eltöröltetik... de a szeretet mindenkor megmarad...” (uo.). Majd folytatva Pál apostol szívhez szóló szavait a szeretet mindenek fölött nagyságát hirdeti: „És nem maradt meg egyéb, csak a hit..., a reménység és a szeretet: ezek között legnagyobb a szeretet...” (uo.).

E megható szavak után az igazságkeresés gondolata foglalkoztatja, s most Péter apostol közönséges második levelének példabeszéd értékű mondatait idézi: „Jobb volna az embereknek, hogy meg ne ösmerték volna az igazság útját, minthogy annak esmérete után elfordulnak tőle... De az ilyeneken az esik, amit szoktak mondani: Az eb visszatér az okádáshoz és a megmosott disznó a sárba...” (155). S végül elmélkedését Máté evangéliumának 5. részével zárja: „Boldogok, akik éheznek és szomjúhoznak az igazságot...” (uo.); „Boldogok a lelki szegények...” (156). Ezek a Jézus hegyi beszédéből vett gondolatok „valósággal egy magas lelki boldogság érzésével” töltik el a fiatal pap lelkivilágát, s ez ad neki erőt a továbbküzdéshez.

e) A prédikáló pap nyelvének sajátosságai

Matolcsy Miklós hivatását tekintve óriási lelki fejlődésen megy keresztül a regényben. A papi hivatásban központi szerepet játszik a prédikálás, a különböző egyházi beszédek megtartása. Fontos, hogy a pap a hallgatósághoz szívhez szólóan beszéljen. A regény elején a főhősnek még nehézségeket okoz egy-egy beszéd megírása, ezért stílus a csiszolódásához egy régi híres prédikátor, Verestői György orációit tanulmányozza, kijegyzetelve belőlük azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyeket felhasználhat majd szószéki beszédében: *életének bujdosó hajója; tökéletes csendesség; incselkedő*

kigyó; a keserű halál; a gondolkodás fékemelője; e földi sátorozás (163). Észreveszi a régi prédikátorok stílusának a szépségeit, s szembeállítja a mai nyelv szürkeségével, elkoptatott közhelyeivel: „*valami kimondhatatlan bűbáj van ebben a régi nyelvben, amely sohasem vénülhet el, mint a népnyelv sem: a mai beszéd már halva született kikövült frázisokból áll*” 163.

Általa elmondott prédikációra egy példát találunk az ötödik könyv hatodik fejezetében, amikor gyászbeszédet tart a tűzvész idején meghalt emberek temetésén, A bevezetés az Úr megszólítását: „*Mindenható Isten*”, s a hozzá intézett segélykérést tartalmazza: „*A mi segédelmünk jöjjön el az Úrtól*” (251). A születés és a halál ellentétes képeiből indul ki, hasonlatokkal szemléltetve gondolatait: „*Születni... lettünk e földön, amint kél a lepke, születik a világ... meghalunk, ahogy lekaszálják a mezőt, eltapossuk kézzel a bogárt...*” (251). A halál kifejezésére szinonimákat alkalmaz: *kialudni; meghalni; örökké semmivé lenni; emberi létezés megszűnik*. Az egész beszéd az ellentétes képszerűség remeke. Az egyik oldalon az Isten nagyságát, mindenhatóságát a szavak halmozásával fejezi ki: „*Te itt vagy a tűzben, vízben, a földön, a levegőben mindenestől itt vagy minden mozdulatunkban*” (252). A másik oldalon az ember hitetlenségét párhuzamos mondatszerkesztéssel érzékelteti: „*De mi nem akarunk meglátni, mi nem akarjuk a te törvényeidet megismerni*” (252). Fokozatos gondolatismétlésekkel erősíti a hatást: „*Mintha mesterséggel kötnénk be szemeinket, Uram, mintha álmodat borítanánk erre a világra, mintha elbéklyóznánk a szabad gondolatot...*” (252). A képszerű megjelenítés eszközeivel a pap az emberi lelkekre kíván hatni, hogy megerősítse bennünk Istenbe vetett hitüket. S végül a beszéd záró részében a halál megjelenítése után ismét az életre irányítja a figyelmet, hangsúlyozva, hogy a szeretteink elvesztése miatt érzett fájdalomunkat le kell győznünk, s folytatnunk kell az életet tovább. A temetési szertartás patetikus hangvételét a természet jelenségeiből vett hasonlatok, metaforikus képek biztosítják: „*ez ugyanaz, mintha a tavasszal összegyűjtött hernyót csomóstól vetjük a tűzbe*”; „*annyi lélektűz kicsiny lángjai*”; „*elvirágozott életek*” (uo.). A többes szám első személy használatával a személyes jelleget, az emberekkel vállalt sorsközösséget, az Úr többszöri megszólításával pedig az Istennel való állandó kapcsolattartást érzékelteti.

f) A nemek közötti kapcsolat Matolcsy Miklós nyelvében

A fiatal lelkész három nővel kerül közvetlen kapcsolatba a regényben: az egyik Dékányné, az idős pap felesége, a másik Margit, a fiatal tanítónő, s a harmadik a pincérlány a városi kisvendéglőben. Mindegyikhez más-más érzelmek fűzi. Dékányné iránt a regény elején elsősorban bizalmat érez. Ezért tárulkozik ki előtte őszintén, részletesen felfedve származását és múltjának fontosabb eseményeit. Mikor az asszony hasonlóképpen megosztja vele titkait, a fiatal pap szemében teljesen felmagaszosul: „*most már tisztán tudatára jött, soha szebb, finomabb, nemesebb lényt képzelni sem tudott...*” (60). Jólesik neki, hogy végre talált egy nőt, aki okos, értelmes, s megérti a gondolatait. Arra is méltónak tartja, hogy tanulmányát felolvassa neki, s megvitassa vele a legfontosabb kérdéseket. Imponálnak neki az asszony értelmes közvetetése, hozzászólásai. Matolcsy szimpátiája egyre inkább fokozódik, ezért képes szenvedésének legapróbb mozzanatait is feltárni az asszony előtt: „*már egész úgy beszélt hozzá, mint az édesanyjához*” (71). Érzelmek akkor változnak meg, amikor Dékányné megcsókolja: „*megrémult, ... Vénasszony csókja... Megdermedt... Csók!... Az borzasztó...*” (72). Az író innentől kezdve az átképzelt előadásmódot alkalmazza. Mindig pontosan tudjuk, mit gondol a szereplő, de fennhangon sohasem mondja ki. Mikor rádöbben, hogy Dékányné szerelmes bele, undort és megvetést érez iránta, de érzéseit eltitkolja, mert számít az asszony segítségére. Dékányné szavait ettől kezdve másképp értékeli: „*már nagyon rosszul volt beállítva előtte ez a nő: összehúzott szemmel, csaknem nyílt gúnyval s leplezetlen megvetéssel nézte, csak mert nem érti, nem értheti a dolgot, csak mert nő*” (80). A nap végére teljesen elcsügged: „*Kiábrándult az*

emberi jóságból, a női szív angyali valóságából: a papné, a vén asszony, személyi vonzalomból játszotta a fennkölt lelket..." (92). Tettei azonban ellentétesek érzelmeivel, elfogadja a papné aranyait, hogy boldogulni tudjon. A kisvárosi vendéglőben találkoznak újra, amikor Matolcsy töredelmesen bevallja, hogy könnyelműen viselkedett a pénzzel, s a képviselő aláíratott vele egy nyilatkozatot. Beszédmódja köznyelvi, viselkedése udvarias, tisztelettudó. A „*nagyságos asszonyom*” megszólítási formát alkalmazza. Az asszonyhoz intézett kérdései tárgyilagosak, közömbösek: „*Ki az?; „Ki hozta tőlük a hírt?”*” (147). Ki nem mondott gondolatai azonban cinikusak: „*Mennyit élhettél, mennyit kéjeleghettél, vénasszony, még a legutóbbi napokban is új bűnökre érezted magad késznek és boldognak...*” (147). Figyelemre méltó sajátosság, hogy ebben az esetben a tisztelettudó magázás helyett a tegező formát alkalmazza. Ettől kezdve szándékosan kerülí az idős papnét, s büntudat gyöttri: „*Rettenetes, hogy az ember nem vághatja el a múltat... Egy múlt viszonytal végleg szakítani... A hideg kilelte, hogy fog szembe nézni...*” (167). A pikniken történő találkozásukkor már csak sajnálattal tud nézni az asszonyra, visszaadja az aranyat, s rideg módon közli vele Arday házassági ajánlatát.

Egészen más kapcsolat alakul ki Matolcsy és a fiatal tanítónő között. Már első futó találkozásukkor megragadja a fiatal lány kedves mosolya, s azonnal megszereti „teljesen és feleségnek szóló szerelemmel” (100). Igazi megismerkedésük a pikniken következik be. A fiatal lelkész tisztelettudóan köszönti a fiatal lányt, s félszegen mutatkozik be: „*Kezét csókolom – mondta – s hogy Margit nem látszott reagálni – hozzátette: – Matolcsy Miklós vagyok...*” (187). Beszélgetésük szórakozással kapcsolatos dolgokról, a táncról és az útszásról folyik. Társalgásuk könnyed hangvételű, rövid mondatokból áll:

- „*Maga nem gondol... semmire?*”
- *Nem: én csak táncolok.*
- *Szeret táncolni?*
- *Igen.*
- *Miért?*
- *Mint úszni...*” (190).

Matolcsy a „teremtés legangyalibb kincsének” tartja Margitot (vö. 193), s az iránta érzett szerelme új erővel tölti el. Életkedve azonban nem tart sokáig. Az 5. könyv 1. fejezetében már arról értesülünk, hogy a szerelem is kint, gyötrelmet jelent számára: „*Nem tűri s nem akarja azt az örökös ellentétet, a civódást, a minden pillanatban kirobbanó kemény tusát azzal, akit mindennél jobban szeret*” (202). Forrongása, férfiúi lázadása egyre inkább fokozódik, a lánynak fűződő érzéseit a szavak halmozásával fejezi ki: „*De a lány, akihez úgy hozzá vagyok fonódva, oly melegen, oly alázatossággal, olyan gyermeki jósággal, olyan isteni, páratlan egyszerűséggel, sokkal jobban, mint saját magamhoz: ő akarja utolsó kincsemet...*” (204). A szakítás gondolata foglalkoztatja, de a lány megpillantásakor mindez szertefoszlik. Megszólításai kedveskedők: *Margit... Margitkám... édes... kicsi Margitkám... kedves...* „*édes kicsim*”; „*kedves kis cicám*”; „*kis édes*” (212). Szenvedélyes szerelmi vallomást tesz: „*Óh, hogy szeretem magát, milyen kimondhatatlanul, milyen vadul*” (213). A szenvedély lázában a lány bizalmáért könyörög: „*megérdemelném, hogy... bizalommal legyen hozzám... Ki szereti magát ezen a földön... úgy, mint én...*” (212). A lány kizsákmányolása mélységesen felháborítja, szólni akar az érdekében Dékánynál, de aztán megelégedik róla: „*Margit ügyét elárulta! Szót sem szólt róla*” (226). A vágy azonban, hogy idilli, nyugodt életet biztosítson párjának, továbbra is él benne, míg halála be nem következik. Halála órájában is gyöngéd szavakkal búcsúzik kedvesétől: „*Megmaradok a maga emlékében tisztán, jónak, szépnek, hűnek, engedelmes, jó kisfiú...*” (261). S végezetül érdemes megjegyezni Nagy Péter megállapítását a két fiatal szerelmével kapcsolatban: „ez valóban két fiatal és tiszta ember méltó kapcsolata – számos

részletében dokumentumerejű hitelességgel az író és felesége találkozásának, szerelmének története" (Nagy 1975. 161).

A harmadik nő, akivel Matolcsy Miklós kapcsolatba kerül, a pincérlány, aki csak epizódsszereplőként van jelen a regényben. Az írói közlés szerint „nem bírta egy fél pillanatig levenni a szemét a lányról. Falta annak az alakját, a mozdulatát, a ringását... (107). Viselkedésmódja, beszédstílusa teljesen eltér az előzőektől. A nemiség vágyától hajtva, nem tud uralkodni magán, a lányhoz intézett mondatai célzatosak: „*Én magát szeretem...*”; „*Szobát is, drágám*”; „*Így kellesz te nekem*”; „*Gyere be velem...*” (108). Ebben a szituációban Matolcsy Miklós elfeledkezve papi hivatásáról csupán a testi szerelmet kívánó férfi szerepében jelenik meg.

Összegezve:

Móricz különböző beszédsszituációkban szerepelteti főhősét, jól érzékeltetve nyelvhasználatának többszólamúságát. Megnyilatkozásai híven tükrözik neveltetését, műveltségét, társadalmi hovatartozását. Nyelvében megtalálhatók a papi hivatás szakszavai, a biblia sajátos kifejezései, a talpraesett szónok meggyőző érvelései, a teológia szakemberének tudományos okfejtései, s a hétköznapi ember társalgásra vonatkozó kifejezései is. Hiányzik azonban a nyelvből a másik pap gazdálkodási nyelve, s a háztartással kapcsolatos szavak. Így lesz teljes a kép, az élet tereinek csak egy jellemző részét látjuk, ami fontos, nem beszél arról, ami nem jellemző a figurára. Így a hiány is jellemző eszköze az ábrázolásnak, a társadalomba való beilleszkedésnek.

IRODALOM

- Czine Mihály: Móricz Zsigmond útja a forradalmakig. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1960.
Kováts Dániel: Móricz Zsigmond A fáklya című regényének megformálása, Borsodi Szemle, 1981., 3. sz., 43-53.
Móricz Miklós: Móricz Zsigmond indulása, Magvető Könyvkiadó, Bp., 1959.
Móricz Zsigmond: Regények II., Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1975.
Nagy Péter: Móricz Zsigmond, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1975.
Sarkadi Nagy Pál: A szeretet himnusza, A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp., 1990.
Vargha Kálmán: Álom, szecesszió, valóság, Bp., 1973.
Vigh Árpád: Retorika és történelem, Gondolat Kiadó, Bp., 1981.

DR. LÉGRÁDI LÁSZLÓ

Irányítástechnikai Szakközépiskola

Fűzfőgyártelep

Az erkölcsstanítás alternatív tanterve

A NAT Ember és társadalom műveltségterület 4 tantárgyat tartalmaz: történelmet, filozófiát, társadalomismeretet és emberismeretet. Sokan hiányolják az erkölcsismeretet és pszichológiát hivatkozva arra, hogy Magyarország erkölcsi mutatói világviszonylatban is nagyon rosszak, és közel 50 éve az erkölcsi oktatásra nincs tantárgy az iskolákban. Ugyanakkor a NAT társadalomismeret és emberismeret tantárgyaiban több erkölcsi téma és követelmény is szerepel, ami nemcsak megengedi, hanem szükségessé is teszi az erkölcsi témák bővebb tanulmányozását.

A több erkölcsstan tanítására kétféle lehetőség kínálkozik: több erkölcsi témát tanítani az emberismeret és társadalomismeret tantárgyakban, vagy külön tárgyként bevezetni az erkölcsismeretet. Az alábbiakban a kettő kombinációjával szeretnék javaslatot tenni egy alternatív tantervre a több erkölcsstan tanításához. Az Ember és társadalom műveltségterületen belül a történelem és filozófia